

Список використаних джерел

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
2. Закон України «Про Національну поліцію» від 2 липня 2015 р. № 580-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text>
3. Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» від 23 лютого 2006 р. № 3477-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15#Text>
4. Теорія держави та права : навч. посіб. / В. П. Власенко та ін. / За заг. ред. С. Д. Гусарева. Київ : 7БЦ, 2022. 472 с.
5. Кривицький Ю. Механізм правового регулювання та правова система: співвідношення правових категорій. *Підприємництво, господарство і право*. 2008. № 8. С. 78–81. URL: <http://elar.naiu.kiev.ua/handle/123456789/7752>
6. Скаун О. Ф. Теорія права і держави : підруч. 4-те вид. Київ : Алерта, 2016. 528 с.
7. Загальна теорія права : підруч. / М. І. Козюбра, С. П. Погребняк, О. В. Цельєв, Ю. І. Матвєєва / За заг. ред. М. І. Козюбри. Київ : Ваіте, 2015. 392 с.

Скрипльов Владислав Володимирович,
здобувач вищої освіти інституту заочного
та дистанційного навчання Національної
академії внутрішніх справ
Науковий керівник:
доцент кафедри теорії, історії та філософії
права Національної академії внутрішніх
справ, кандидат юридичних наук, доцент
Лапка Оксана Ярославівна

СПОРТ ЯК ІНСТРУМЕНТ ДЕСТРУКТИВНОЇ «М'ЯКОЇ СИЛИ» В УМОВАХ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ: ПРАВОВІ АСПЕКТИ ПРОТИДІЇ ЛЕГІТИМІЗАЦІЇ ОКУПАЦІЇ

Концепція «м'якої сили» (soft power), розроблена Дж. Наєм, традиційно охоплює культуру, дипломатію та ідеологічне притягнення як засоби досягнення зовнішньополітичних цілей без застосування примусу [1, с. 22]. Проте в умовах гібридної війни, яку російська федерація веде проти України з 2014 року, а з лютого 2022 року – у повномасштабному форматі, «м'яка сила» набула

принципово іншого змісту. Вона перетворилася на один з інструментів легітимізації окупації за допомогою якого маскуються порушення норм міжнародного права [2, с. 179–180] під виглядом «нормального» культурного і спортивного життя на захоплених територіях.

Концептуальні засади спорту як інструменту «м'якої» та «розумної сили» (smart power), питання його взаємодії з політикою в цілому присвячено чимало наукових праць. Так, В. Олішевська на прикладі повномасштабного вторгнення 2022 року показала, що міжнародні змагання, успіхи національних команд та спонсорство спортивних структур державними і наближеними до держави акторами є складовими інструментарію спортивної дипломатії, здатного впливати на баланс сил у міжнародних відносинах [3, с. 16–20]. Незважаючи на значний науковий інтерес до даного питання, як справедливо наголошує Л.В. Романенко, усе ж питання правового регулювання спортивної дипломатії України потребує значної роботи з вироблення єдиного нормативного механізму координації між Мінмолодьспорту, МЗС, НОК і спортивними федераціями [4, с. 104–105]. Також недостатньо розробленою є і правова кваліфікація використання спорту окупаційною владою як засобу легітимізації незаконного володіння територією та ін.

Відповідно до Стратегії публічної дипломатії МЗС України на 2021–2025 роки [5, с. 14] спортивну дипломатію було визнано однією із пріоритетних напрямів публічної дипломатії України. Саме в ній спорт розглядається як інструмент формування позитивного міжнародного іміджу держави. Водночас, держава-агресор використовує той самий інструмент із протилежною метою. Перш за все для розмивання правових меж між тимчасовою окупацією і анексією у сприйнятті міжнародної спільноти, що зумовлює потребу в комплексному правовому осмисленні цієї проблеми та формуванні дієвих механізмів протидії.

Міжнародне гуманітарне право формує нормативну базу, яка теоретично унеможливує використання цивільної інфраструктури окупованих територій в інтересах держави-окупанта. Однак, як свідчить практика, існують труднощі із їх застосування. Зокрема, Конвенція про захист цивільного населення під час війни 1949 року (Четверта Женевська конвенція) та Гаазькі положення 1907 року закріплюють принцип, згідно з яким держава-окупант не набуває суверенітету над окупованою територією і не має права змінювати її правовий статус та нав'язувати власну адміністративну структуру [6]. Включення спортивних організацій окупованих територій до

структур держави-окупанта порушує саме цей принцип, оскільки спортивні федерації та ліги є частиною цивільної інфраструктури, знищення чи реквізиція якої заборонена статтею 53 Четвертої Женевської конвенції [6], а відповідно до духу Гаазьких положень охороняється і від примусового адміністративного поглинання [7]. Водночас вузьке тлумачення поняття «майно» дозволяє окупаційним адміністраціям стверджувати, що реорганізація спортивних структур не є їх знищенням чи конфіскацією, що створює правовий вакуум, яким РФ системно користується на окупованих українських територіях [2, с. 21].

Європейський Союз у Робочому плані ЄС зі спорту (2024–2027) визначив серед пріоритетів розвиток спортивної дипломатії як засобу міждержавного діалогу, просування цінностей рівності, доброчесності, інклюзивності й прав людини. У документі наголошується, що держави-члени мають сприяти міжнародній співпраці у спорті, підтримувати гуманітарні ініціативи та забезпечувати прозорість управління спортивними організаціями [8]. Подібну ідею закріплено й у Переглянутій Європейській спортивній хартії (2021), ухваленій Комітетом міністрів Ради Європи, яка визначає спорт як «основоположне право людини та інструмент розвитку демократії й громадянського суспільства» [9]. Для України, як справедливо зазначає Л.В. Романенко, це створює підґрунтя для гармонізації національного законодавства із європейськими стандартами, зокрема у сфері спортивної дипломатії [4, с. 103]. Зокрема, окремі положення даного питання, як ми уже зазначали, регулюються Стратегії публічної дипломатії МЗС України (2021) [5], а також Стратегією розвитку фізичної культури і спорту до 2028 року [10].

Олімпійська хартія МОК [11] містить декларативні положення щодо нейтралітету спорту та заборони дискримінації, проте не передбачає механізму реагування на використання державою-членом спорту як інструменту окупаційної політики стосовно іншої держави. Регламенти ФІФА та УЄФА оперують категоріями «асоційованого членства» та «реєстрації клубів» без прив'язки до норм міжнародного права щодо суверенітету й окупації. Це дозволило клубам з окупованих територій функціонувати в структурах держави-окупанта без санкцій. Так, після анексії Криму 2014 року клуби «Таврія» (Сімферополь) та «Севастополь» було примусово переведено під юрисдикцію РФС, а на півострові розпочалося проведення матчів російських регіональних ліг [3]. На окупованих частинах Донецької та

Луганської областей так звані «ДНР»/«ЛНР» розгорнули власні «федерації» та «чемпіонати», інтегровані в російську спортивну систему, а після 2022 року цей процес поширився на Херсонщину й Запоріжжя [12]. Проведення у 2023–2024 роках шкільних спартакіад під егідою російських структур на окупованих територіях Донецької області спрямоване не лише на легітимізацію, а й на асиміляцію молоді, що є прямим порушенням статті 50 Четвертої Женевської конвенції, яка забороняє окупаційній владі змінювати систему виховання дітей [6]. З цього приводу Українська асоціація футболу (УАФ) неодноразово зверталася до УЄФА та ФІФА з офіційним листом, в якому просила відреагувати на незаконне включення клубів з українського Криму до чемпіонату росії [13; 14]. Зокрема, УАФ у своєму зверненні наголошує: «Такі дії є частиною скоординованої політичної спроби легітимізувати окупацію та стерти ідентичність українського футболу. Дозвіл на подібні випадки без належної реакції становить загрозу не лише для української футбольної екосистеми, але й підриває норми та принципи управління у футболі, які підтримує УЄФА» [14]. Однак, реакція міжнародних організацій є непослідовною. Зокрема, після 2022 року МОК, ФІФА та УЄФА відсторонили збірні та клуби рф від міжнародних змагань, але це не торкнулося спортивної діяльності на окупованих територіях. В грудні 2023 року Виконком МОК ухвалив критерії допуску «нейтральних» спортсменів, унаслідок чого 32 представники рф і Білорусі взяли участь в Іграх Парижа-2024, при цьому питання статусу спортсменів з окупованих українських територій не порушувалося [15]. Відповідно, ФІФА, формально відсторонивши збірну рф, не вжила заходів щодо юрисдикції російської федерації спорту. До сьогодні Союз європейських футбольних асоціацій (УЄФА) ігнорує звернення української асоціації щодо виступів фальшивих клубів у футбольній системі рф [16].

Протидіючи відповідним проявам Україна використовує різноманітні інструменти спортивної дипломатії. Так, відповідно до Постанови Мінмолодьспорту від 12 квітня 2023 року було заборонено офіційним делегаціям національних збірних команд України з олімпійських, неолімпійських видів спорту та видів спорту осіб з інвалідністю брати участь у міжнародних спортивних змаганнях, в яких беруть участь спортсмени з Російської Федерації та/або Республіки Білорусь [17]. Крім того, продовжується санкційний тиск на представників «спортивної пропаганди» рф.

Зокрема, у лютому 2026 року було запроваджено санкції проти десяти представників російської федерації, причетних до використання спорту в інтересах війни. Санаційний пакет було сформовано на основі звернення українського скелетоніста, члена національної олімпійської збірної В. Гераскевича [18]. За публічну підтримку війни, відвідування тимчасово окупованих територій та участь у заходах за участю незаконно депортованих українських дітей під санкції підпали конкретні спортсмени рф, зокрема, дзюдоїстка М. Таймазова, лучниця С. Дашанімаєва, борці Є. Байдусов та І. Ганішов та ін. [19]. Доповнює цей інструментарій неформальна, проте дієва складова спортивної дипломатії – діяльність самих українських спортсменів, які дедалі частіше виступають не лише як представники країни у змаганнях, але й як учасники дипломатичних, гуманітарних та інформаційних ініціатив. Їх участь у міжнародних форумах, висловлювання проти війни, символічні акти підтримки української армії або жертв агресії – все це формує імідж України як держави, що бореться не лише на полі бою, а й у сфері моральних та культурних цінностей [20, с. 59–60].

Незважаючи на певні кроки усе ж залишається низка невирішених питань. Зокрема, потребує вироблення ефективної та сталої державної політики у сфері спортивних санкцій. Вкрай важливим є системне фінансування відновлення руйнувань спортивної інфраструктури (за офіційними даними Мінмолодьспорту, від початку повномасштабного вторгнення пошкоджено або повністю знищено понад 800 об'єктів [21]), формування кадрового потенціалу галузі фізичної культури і спорту та ін. З цією метою, на наш погляд, необхідно:

- закріпити державну політику спортивних санкцій в єдиному нормативно-правовому акті замість практики точкових змін відомчого наказу;

- розробити державну програму поетапного відновлення спортивної інфраструктури з пріоритетом базових об'єктів та веденням єдиного реєстру пошкоджень для прозорого розподілу донорського фінансування;

- створити механізм підтримки та збереження спортивного резерву, евакуйованого з прифронтових і тимчасово окупованих територій, включно з переведенням вихованців спортивних шкіл до діючих закладів у безпечних регіонах;

– посилити координацію між державними органами (МЗС, Мінмолодьспорту, НОК, федерації) та міжнародними спортивними організаціями через постійний інституційний механізм спортивної дипломатії, який системно супроводжував би звернення типу листів УАФ до ФІФА та УЄФА.

Підсумовуючи вищевикладене необхідно зазначити, що хоча спорт не є проявом класичної дипломатії, однак він не є менш важливим. Спортивна дипломатія є проявом «м'якої сили», яка зазвичай справляє позитивне враження на майбутніх союзників та допомагає знайти партнерів і укласти договори про подальшу співпрацю [22, с. 138]. Феномен спорту полягає в перетворенні його на явище глобального масштабу, який, з одного боку, об'єднує людей різних вікових груп, національностей, релігій, поглядів, а з іншого, є засобом їх представництва, сприяючи суспільним інститутам реалізовувати свої інтереси на міжнародній арені. У такий спосіб спорт за своїми впливами є потужною «м'якою силою», яка посідає відчутне місце в дипломатії і міжнародних відносинах сучасного світу [20, с. 19].

Список використаних джерел

1. Nye J. S. The Future of Power. New York : Public Affairs, 2011. 320 p.

2. Світова гібридна війна: український фронт: монографія / за заг. ред. В.П. Горбуліна. К.: НІСД. 2017. 496 с. URL: <https://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/ukr0011727>

3. Олішевська В. Спорт як інструмент м'якої сили: приклад розв'язання російської війни проти України. *Історико-політичні проблеми сучасного світу*. 2023. № 48. С. 16–28. DOI: 10.31861/mhpi2023.48.16-28.

4. Романенко Л.В. Адміністративно-правова природа та політико-правові виклики спортивної дипломатії України в контексті розвитку спортивного права. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2025. Вип. 5 (64). С. 102–106. URL: https://pjjv.nuoua.od.ua/v5_2025/21.pdf

5. Стратегія публічної дипломатії Міністерства закордонних справ України на 2021–2025 роки. МЗС України. 2021. 31 с. URL: <https://mfa.gov.ua/storage/app/sites/1/%D0%A1%D1%82%D1%80%D0%B0%D1%82%D0%B5%D0%B3%D1%96%D1%97/public-diplomacy-strategy.pdf>

6. Конвенція про захист цивільного населення під час війни: Конвенція. ООН. Міжнародний документ від 12.08.1949. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#n1515

7. IV Конвенція про закони і звичаї війни на суходолі та додаток до неї: Положення про закони і звичаї війни на суходолі. Конвенція. Міжнародна конференція у м. Гаазі (Королівство Нідерланди 1899–1907) від 18.10.1907. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_222#Text

8. Resolution of the Council and of the Representatives of the Governments of the Member he Council, on the European Union Work Plan for Sport (1 July 2017-31 December 2020) *European Council*, 2017. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=KIELEX%3A42017Y0615%2801%29>

9. Переглянута Європейська спортивна хартія Рекомендація CM/Rec(2021)5 Ухвалена Комітетом міністрів 13 жовтня 2021 року на 1414-му засіданні заступників. URL: https://mms.gov.ua/storage/app/sites/16/Mizhnarodna_dijalnist/Spivrobitnuctvo%20z%20radoy%20EU/PREMS%20039224%20UKR%202584%20Revised%20European%20Sports%20Charter.pdf

10. Стратегія розвитку фізичної культури і спорту на період до 2028 року затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 4 листопада 2020 р. № 1089. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1089-2020-%D0%BF#Text>

11. Олімпійська хартія: Хартія. Міжнародний олімпійський комітет від 30.01.2025 (із змінами від 03.02.2026). URL: <https://noc-ukr.org/pages/officialdocuments/olimpiyska-khartiya>

12. Росія заявила, що футбольні клуби з окупованих територій України гратимуть у російському чемпіонаті. 2022. URL: <https://mind.ua/news/20248619-rosiya-zayavila-shcho-futbolni-klubi-z-okupovanih-teritorij-ukrayini-gratimut-u-rosijskomu-chempionati>

13. Українська асоціація футболу просить УЄФА ТА ФІФА покарати російську федерацію спорту за включення кримських клубів до чемпіонату рф. УАФ. 2023. URL: <https://uaf.ua/article/48823>

14. Гудзенко М. УАФ вимагає від УЄФА розслідувати інтеграцію команд з тимчасово окупованих територій до системи футболу РФ. *Суспільне. Спорт*. 2025. URL: <https://suspilne.media/sport/1141930-uaf-vimagaе-vid-uefa-rozsliduvati-integraciu-komand-z-timcasovo-okupovanih-teritorij-do-sistemi-futbolu-rf/>

15. Допуск спортсменів з російським і білоруським громадянством до Олімпійських ігор Париж-2024 у статусі AIN: рішення Виконавчого комітету МОК від грудня 2023 року. Міжнародний олімпійський комітет, 2023–2024. URL: <https://olympics.com/ioc>

16. Лісова Ю. УЄФА ігнорує звернення української асоціації щодо виступів фальшивих «Шахтаря» та «Зорі» у футбольній системі рф. 2026. URL: <https://hromadske.ua/sport/264840-uefa-ihnoruye-zvernennia-ukrayinskoji-asotsiatsiyi-shchodo-vystupiv-falshyvykh-shakhtaria-ta-zori-u-futbolniy-systemi-rf-guardian>

17. Про деякі питання участі офіційних делегацій національних збірних команд України у міжнародних змаганнях з олімпійських, неолімпійських видів спорту та видів спорту осіб з інвалідністю: Наказ Міністерства молоді та спорту України від 12.04.2023 № 2034. URL: <https://mms.gov.ua/npas/pro-deiaki-pytannia-uchasti-ofitsiinykh-delehatsii-natsionalnykh-zbirnykh-komand-ukrainy-u-mizhnarodnykh-zmahanniakh-z-olimpiiskyykh-neolimpiiskyykh-vydiv-sportu-ta-vydiv-sportu-osib-z-invalidn>

18. Україна запровадила санкції проти десяти російських осіб, які працюють на війну і ставлять спорт їй на службу. 2026. URL: <https://www.president.gov.ua/news/ukrayina-zaprovadila-sankciyi-proti-desyati-rosijskih-osib-y-102901>

19. Про застосування персональних спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій): Указ Президента України від 16.02.2026 року № 123/2026. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/1232026-58345>

20. Камай Д.О. Спортивна дипломатія України в умовах Російської агресії. Кваліфікаційна робота. Маріупольський державний університет. 2025. 70с. URL: https://repository.mu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/9734/1/%D0%9A%D0%B0%D0%BC%D0%B0%D0%B9%20%D0%94._%D0%9A%D0%A0.pdf

21. Через агресію РФ понад 800 спортивних об'єктів було зруйновано повністю або частково – міністр Бідний. *Радіо Свобода*. 2026. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-sportyvni-obyekty-poshkodzhennya-viyna/33644722.html>

22. Григорович М.Ю., Чикольба Г.М. Роль спорту у зміцненні дипломатичних відносин. *Науковий журнал «Політикус»*. 2024. Випуск 6. С. 134-140. URL: https://politicus.od.ua/6_2024/23.pdf